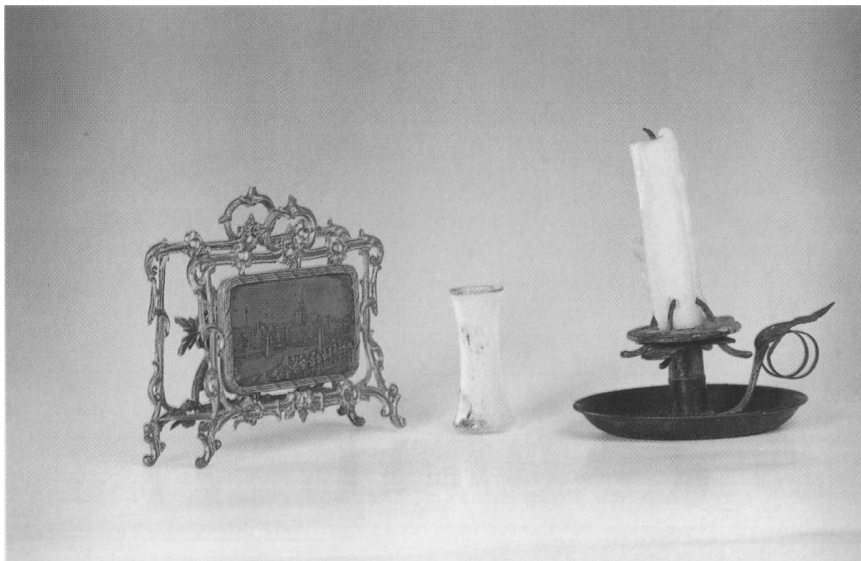

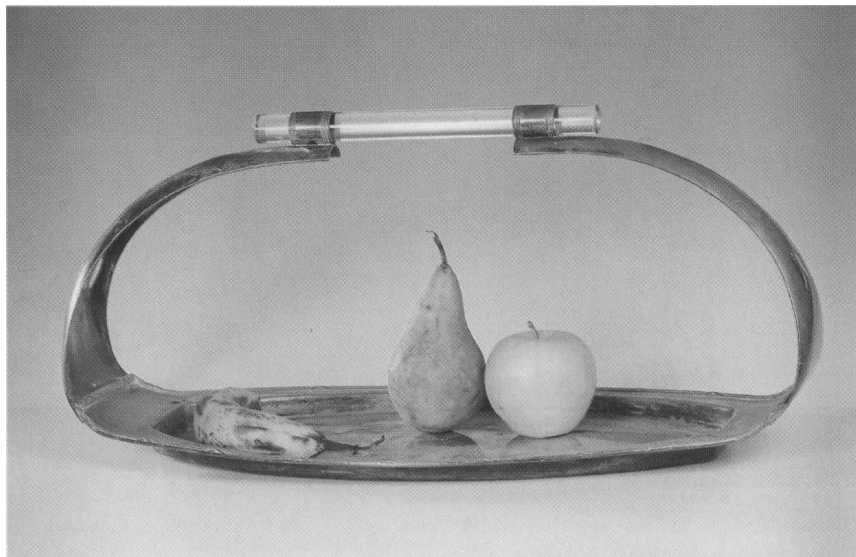
Krúdy Gyula személyes tárgyai (Petőfi Irodalmi Múzeum)

Az ódonságok városában

Csaknem negyedszázada élt a fővárosban Krúdy, amikor *Az óbudai szívhalász* történetét papírra vetette 1919 májusában. Ezután még jó évtizednyi idő telik el, míg Óbudára költözik, de a hangulatos városrészt – mint írásainak témáját is – már jóval előbb felfedezi magának. A húszasévek közepén a Flórián-napi búcsún megkezdett borivás ürügyén rajzol hangulatos képet az óbudaiakról és idézi vissza a nyugalmasabb békeévek auráját. 1929-ben Luca napján látogat a főváros „legbabonásabb kerületébe”, hogy újra érezhesse a múlt idők illatát. Fél esztendő múlva végleg óbudai lakos lesz.

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa ugyanis 1930 tavaszán tetemes lakbérhátralékot állapít meg Krúdy Gyula margitszigeti lakása terhére. Mivel a hátralék összege olyan nagy, hogy kifizetésére semmi remény sincs, a hivatal felmondja a bérletet. Ezzel egyidejűleg azonban a bérbeadó felajánl egy másik lakást, igaz, a központtól kissé távolabb, Óbudán. Krúdy kénytelen elfogadni ezt a lehetőséget, ha családjával nem akar fedél nélkül maradni.

1930. május 28-án költöznek a Templom utca 15. szám alá, egy földszintes, több-lakásos régi házba. Az épületet boltíves kapualj választja ketté. Az egyik szárny teljesen az övék, a másikban a házmaster és Gráf Károly kiskereskedő családjá lakik.

Krúdy Gyula személyes tárgya (Petőfi Irodalmi Múzeum)

A lakás konyhája és két szobája a szűk udvarra néz, a harmadik az utcára. Az apró fürdőszobában a kád bádogból készült. Krúdy az utcai szobát kapja, hogy viszonylag elkülönülten dolgozhasson. Az ablakból a hétvégi zajos mulatságairól híres Korona kávéházat látja. A környék, bár nem barátságos, egyelőre ismeretlen még. Emlékeztet Nyíregyháza és a Józsefváros vidékies hangulatára, de az utca csekély forgalma is zavaró a sziget nyugalmaéhoz, csendjéhez, a hatalmas park nyújtotta festői látványhoz képest.

Az átmeneti kényelmetlenségek után felesége rövidesen barátságos otthonná varázsolja a szerény házrészt. Az udvart és a párkányokat muskátlival, leanderrel díszíti. Krúdy a megváltozott viszonyok közepette is lankadatlanul dolgozik. Reggel hatkor kel és szinte azonnal munkához kezd. Utolsó korszakának remekei készülnek itt, különleges „műhelyben”, mely dolgozószobának csak merész fantáziával lenne titulálható. Fénykép örökíti meg, ahogyan elegánsan, „krúdysan” ül és tűnődve alkot az íróasztalnak kinevezett, egyszerű kis varróasztalnál. Tartja az önmagára kirótt napi tizenhat oldalt, Jókai adagját. Óbuda rövidesen az életmű szerves része lesz.

Mit látott az „ódonságok városában”? A múltat őrző kisvárost, romantikus álmok színterét, szerelmesek búvóhelyét? Számos elbeszélése valóban erre utal, de Óbuda, egyik legősibb településünk mindenekelőtt a magyar történelmet jelentette Krúdy számára. A Mohács előtti Magyarországot. A rejtekhelyet, ahová II. Lajos és Mária királyné álruhában jártak a budai palotából, s ahol a magányos Mária királyné a kovács-

műhely előtt szeretett üldögni, élvezve a rendszerető kovácsmester pártfogását. Itt van valahol elásva *Etel király kincse*, miként ezzel a címmel regényben is szól erről. Az elbeszélések és hírlapi tárcák Óbudájában mindenkinek akad társasága ahhoz, hogy a Dunán úszó farönköket elnézegesse, s valaki mindig segít a leányok nézegetésében is.

Hasonlóan Szindbád kalandjainak több száz éves álomba merült felvidéki városkáihoz, Óbuda is az emlékek és emlékezések időtlen jelképévé válik. Ez a környezet magától értetődően hívja elő Szindbád alakját. Az ódon utcák, boltíves kapualjak, zsalugáteres ablakok, tornyok és óramutatók világát az utolsó években már Óbuda miliője ihleti. A térben, időben akadálytalanul vándorló hős a hajógyári szigetenél olyanformán vetődik az óbudai partra, mint egy hajótörött, akinek nem volt válogatnivalója a menekülés módjában. De a megkapaszkodás után mesét sző a százesztendős emberek búcsújáról, majd az óbudai „karnagynak” elnevezett öreg gitárosról, a rossz kövezetről, mely „elferdíti a lábakat” s ennek egyenes következményéről, amely szerint errefelé lakik a legtöbb tyúkszemvágó nő. Történeteiben megelevenedik a Flórián tér, a Szentlélek tér, a Mókus utca, a Templom utca, a Kiscelli utca, a Lajos utca.

Vastag tollszárba illesztett éles tollheggyel, többnyire lila tintával rója girbegurba betűkkel hullámzó, sűrű sorait diósgyőri papírlapokra. Ha az idő hűvösre fordul, de fűteni még pazarlás lenne, felveszi „otthoni” nadrágját és kopott nagykabátját, úgy dolgozik. Nincs sok ruhája, megjelenésére azonban továbbra is ügyel, mondhatni pedánsan öltözködik. Puha kalapja, gombos cipője, sétapálcája, melyet mindig magával hord,

Krúdy Gyula személyes tárgyai (Petőfi Irodalmi Múzeum)

Krúdy Gyula személyes tárgyai (Petőfi Irodalmi Múzeum)

az úri viselet kellékei. Divatos, értékes kiegészítőkre már nem futja, régi gyűrűit, cigarettatárcáit zálogházaknak és ékszerüzleteknek adogatta el. Csak a kalapjára tűzött, ezüsttel keretezett farkasfog őrzi a hajdani jobb napok emlékét. Zsebórája, melyet munka előtt maga elé tesz, már nem az apai örökségből származó aranyóra, csupán egy közönséges nikkell. Az elegáns Stambul cigarettáról is áttér az olcsóbb Extrára. A takarékosabb életmód nem szegi kedvét. Sokat sétál, ismerkedik a környékkel. Gyomrára most alig panaszkodik, még hízik is valamelyest. Nem iszik, „jó színben” van. Műveit azonban egyre nehezebb elhelyeznie. A nagy fogyasztók, a napilapok, noha biztosítják szeretetükről, lassan elpártolnak tőle. Hűségese megrendelője szinte csak A Reggel, a hetente egyszer, hétfőn megjelenő politikai lap. Szerkesztője, Lázár Miklós továbbra is rendszeresen foglalkoztatja, ötletet adva, vagy egyenesen kijelölve a témát. A takarékos, beosztó háztartás azonban a csekélyebb jövedelmek mellett is tisztességgel megélhetéshez segíti az író. Még arra is futja, bár nem sokáig, hogy az udvar végében két malacot neveljenek.

Október 21-én jó hangulatban, bizakodva ünnepli ötvenkettedik születésnapját családi és szűk baráti körben. Ezen az ünnepen, csak a koccintás kedvéért, belekortyol a borba. Ezt követően haláláig rabja marad. Látogatni kezdi a közeli Mókus utcai Kéhl vendéglőt s más óbudai kiskocsmákat. Egyre inkább elmarad, néha éjszakára is. Szobájából nemsokára még egy bejáratot vágat, közvetlen az udvar felé, hogy ne zavarja alvó kislányát és feleségét, ha későn tér haza. A Kéhlben gyakorta keresik fel hívei,

rajongói (ivásban és irodalomban egyaránt), hogy együtt darvadozzanak a mester asztalánál. Állandó társaság alakul ki körülötte Várkonyi Titusz, Kállay István, Hargitay István, Herczeg Elemér újságírók, Ring Pál „amerikás” magyar és Babay József író részvételével. Kéhli Feri, a vendéglő pincérének emlékezete szerint Gyula bácsi általában ebéd utáni időben jelent meg és kérte a fröccsét, vagy két deci borát, tisztán. Eleinte kadarkát iszik, de később, a többiek kedvéért áttér a zöldszilvánira, feltehetőleg neki is jobban ízlett. Hatalmas természetével, csendes modorával „parancsolólag hatott az emberre”. A kipróbált barátok többször találnak alkalmat bankettek rendezésére. Újságírók, lapkiadók hús, huszonöt, ötven éves jubileumukat tartják a Kéhliben. Ilyenkor Krúdy is mond néhány szavas, szellemes beszédet, melyet valóságos tapsorkán kísér.

Alig észrevehetően gyülekeznek feje fölé a sötét fellegek. Egyik hitelezője ügyvédi felszólító levelet küldet adóssága kiegyenlítésére. Felesége az iskolai tanítás után magánórát ad, a közeli kereskedőnél vásárolt áruk ellenértékében pedig a boltos kislányát korrepetálja. A kiadók húzódoznak *A tiszaeszlári Solymosi Eszter* könyvbeli megjelentetésétől, pedig a Magyarország százegy folytatásban, nagy sikerrel közölte. Csak *A Reggeltől* biztatja Lázár Miklós: „írdál, amiről akarsz”.

E korszak szomorú viszonyait jelzi, hogy a Bozzay Margit szerkesztette Magyar Asszonyok Lexikona 1931-ben már halottnak tudja. De ebben az évben szerencsére még történik valami. Lord Harold Sidney Rothermere angol sajtómágnás a magyar irodalom

Krúdy Gyula személyes tárgyai (Petőfi Irodalmi Múzeum)

Krúdy Gyula személyes tárgyai (Petőfi Irodalmi Múzeum)

támogatására 1000 angol fontot ajánl fel az 1932-es és 1933-as esztendőre a két-két legjobb könyv szerzőjének, fejenként tehát 250 fontot. A Pen Club vezetősége, Kosztolányi Dezső elnöki javaslatára Móricz Zsigmondot és Krúdy Gyulát jutalmazza a díjjal. Kosztolányi levélben indítványozza, hogy Krúdy, miként Móricz is tette, az összeg tíz százalékát engedje át nyomorgó, fiatal írók segélyezésére. Krúdy készségesen elfogadja a javaslatot, ugyanakkor kéri, hogy a pénzt ne nyilvános gyűlésen vehesse át. „Régi adós vagyok, de ennyire még soha nem voltam eladósodva” – tárja fel helyzetét Kosztolányinak. A díjat február 5-én, a Pen Club tizedik, jubileumi közgyűlésén ítéli oda a testület tisztikara.

Újkeletű pátriája is felfigyel tevékenységére és köszönetet mond a Magyar Hírlap karácsonyi számában olvasható, Óbudáról mesélő „gyönyörű cikkéért”. A III. kerületi Egyesült Polgári Társaskör személyes találkozóra hívja a régi budai egyetem helyén álló „ősi falak” közé. „Szeretettel köszöntjük, mint kerületünk lakosát is, aki ékes tollával segít bennünket a kerület fejlesztéséért folytatott nehéz munkánkban” – áll az 1932. február 5-én kelt levélben, melyet Krúdy Zsuzsa közölt *Apám, Szindbád* című könyvében.

A Rothermere-díj némi levegőhöz juttatja az adósságokban fuldokló író. Kifizeti *Az élet álom* kötetét előállító Hungária nyomdát, a házbért és a legvérmesebb hitelezőket. Új kabátra, nadrágra, ingekre is telik. Az Óbuda Újlaki Takarékpénztárban folyószámlát nyit. Beiratkozik a Fővárosi Könyvtár óbudai fiókjába, főleg világirodalmat, klasszikusokat kölcsönöz.

A viszonylagos nyugalom nem tart soká. A könnyelmű múlt árnyai – lerázhatatlan tartozások formájában – ismét kísértenek. A budapesti királyi törvényszék végrehajtási jegyzőkönyvben tiltja le a Pesti Napló, a Mai Nap és az Újság szerkesztőségétől bármilyen címen járó összes jövedelmét. Bútorait csak azért nem foglalják le, mert Krúdy a Margitsziget Gyógyfürdő R. T. cégbélyegzővel ellátott levelével igazolja, hogy a lakás berendezése a Fővárosi Közmunkák Tanácsa tulajdonát képezi és csak ideiglenes használatra kapta. Néhány hónap múlva pedig – a magyar író helyzetének döbbenetes példaként – vagyontalansági esküt tesz.

Már az éjszakázást sem bírja, a Kéhlíből rendszerint este tíz-tizenegy felé lakására tér. Szíve, gyomra, mája rendetlenkedik, őszre megint kórházba kell vonulnia. Dr. Lévy fölveszi a harcot a támadó betegségekkel, bár az EKG nem éppen biztató. Krúdy a „szívfotográfia” lapjainak egyes részleteit fekete humorral, mint „szívének egy-egy dobbanását” nyújtja át barátainak. A közvetlen veszély elmúltával orvosai megengedik, hogy néhány órára elhagyja a kórházat. Az eltávozások aztán egyre sűrűbben ismétlődnek és egyre hosszabbakká válnak. Mindinkább elmaradozik, a visszatérés ígért terminusát mind későbbre tolja, ráadásul azt sem tartja be. Amikor olyan sokáig kóborol a városban, hogy – felrúgva minden megtoldott határidőt – végképp megfélemezik a kórteremről, vissza se megy többé.

Óbudai magánya minden addiginál jobban rátelepszik. Hű barátja, lelki rokona, Szép Ernő legalább levélben vigasztalta azelőtt – sőt egyik borítékjába igazi falevelet is illesztett pár sor kíséretében, mely szerint a levél Krúdy utáni „bánatában hullott le az ágról” –, de most már ő sem ír. Hónapok óta nélküli Várkonyi Tituszt, utóbbi éveiben feltűnt rajongóját, asztaltársát Kéhlíbeli borozásaiban, mert az egykor vidám és kíváncsi újságíró sötét hangulatokba merülve, robottól és élettől csömörlötten, magába roskadva otthonában ül.

A mindinkább egyedül maradó „családfenntartót” megszüntethetetlen anyagi bajok kínozzák. Nagy segítség lenne most a Rothermere-díj töredéke is! Hosszú habozás után tollat fog: „Hozzád intézett levelemben – írja Kosztolányinak – nem könyöradományt kérek az idei Rothermere-díjból, hanem csak annak az 50 (ötven) angol fontnak a kellő formák közt való visszaadását, amelyet tavaly, gazdag ember állapotomban gondolkodás nélkül felajánlottam a jótékony célra, nem gondolván arra, hogy egy év múlva magam is jótékonyásra szorulok.” Bizonyos, hogy Krúdy végső kétségbeesésében fordult Kosztolányihoz s szégyennek is érezheti kérését, mert levelei összetépisére szólítja fel a címzettet. Kosztolányi azonban már kilépett a Pen Clubból, nincs módja segíteni.

Óbuda Szindbádja ekkoriban már szemmel láthatóan beteg. Arca megráncosodik, tekintete fényét veszti, hirtelen megöregszik. Szívfájás, álmatlanság, halálfélelem gyötri. Nagyon elcsendesedik, nincs kedve élni. Állandó testsúlyához képest tizenöt kilóval kevesebb. Gyomra nem bírja az ételt, alig eszik valamit. Műveiben éppen ezekben a hetekben újítja fel a gasztronómia szertartásait, a „gyomor örömeit”. A Tűzhely nevű családi lapnak is dolgozik.

Bp. III. Dugovics Titusz tér 13-17.

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa most már polgári peres eljárást indít ellene az ugyancsak felhalmozódott lakbérhátralék miatt. A kilakoltatás veszélye fenyegeti: „Krúdy Gyula író a III. Templom u. 15. sz. házunkban egy ötszobás lakást bérel évi 540 P. bérért. A bérfizetéssel késedelembe esett úgy, hogy 1933. évi március hóban bérhátraléka 360 pengőt tett ki. Felhívtuk a bérhátralékának a kiegyenlítésére, amire azt kérte, hogy a hátralékos tartozását az azután lejáró bérekkel együtt részletekben fizethesse meg. (...) Krúdy Gyula az április hóban esedékessé vált egyik részletet sem fizette meg...”

Krúdy körömszakadtáig védekezik, hiszen mindent elveszthet. Mi vár rájuk, ha innen is menniük kell? Valaki hivatalból feljegyzi ellenvetéseit: „Ad 1.) *ötszobás lakás!* – valóságban egy utcai, két udvari, az istállót író nem használja.

Ad 2.) *írásbeli megállapodás...* hónapok óta súlyos, csökkent energiájú beteg, jövedelme megcsappant. Kéri dr. Lévy Lajos főorvos kihallgatását, aki hat év óta különböző kórházakban kezeli évről-évre. Fizetőkészségét mellékelt nyugták igazolják.

Kéri a kereset elutasítását, annál is inkább, mert kötelezettségének eleget kíván tenni.”

Napról-napra járja a szerkesztőségeket. Mindenfélét megírna, mindent eladna már, hiszen élelemre, tartozások lerovására kell a pénz. Legkevésbé a nélkülözhetetlen borra,

hiszen az óbudai kiskocsmákban régóta hitelben vendégeskedik. Rosszul érzi magát, a szíve rendetlenkedik. Villanyát kikapcsolják, gyertyaláng mellett ír. Senki sem sejtí, hogy neki nem lesz szüksége új lakásra, ha családját netán kilakoltatná is. Meglehetősen kegyetlen fintora a sorsnak, hogy a politikai hatalom részéről váratlan inzultus éri. Őt, aki „pártszerűen” sohasem politizált. Ez az utolsó csepp a pohárban. A halála előtti napon Antal István sajtófőnök magához rendeli, mert néhány íróval együtt cikket küldött egy felvidéki magyar lapnak. Fia, Gyula elkíséri a minisztériumba s az előtérben várja a fejleményeket. A sajtófőnök közli az íróval, hogy tettét a kormány hazafiatlan cselekedetnek minősíti.

Krúdy zaklatott idegekkel, elfúló hangon meséli fiának a Kőműves vendéglő asztalánál, ahol éppen csak megkóstol „két kanál levest”, hogy a sajtófőnök számon kérte magyarságát, hazafiasságát és figyelmeztette, ne dolgozzon abba az újságba, mert az a Horthy-rendszer ellenlapja. Fia hiába simogatja kezét, hogy megnyugtassa, a megalázott legyint csak mindenre. „Este meg a Kéhlínél volt. Hajnalba fügétmutató kézzel meghalt, – halva találtuk” – emlékezett édesapjára ifjabb Krúdy. A Kéhli vendéglő pincére, Kéhli Feri évekkel később a *Krúdy világa* gyűjteménye számára Tóbiás Áronnak felidézte a halál előtti groteszk eseményeket, valamint részvétlátogatását a halálos ágyánál. Elmondta, hogy vendéglőjükből már mindenki elment, de „Gyula bácsinak” záróra után sem akaródzott útra kelni. Maradt még kicsit, majd a főpincérhez fordult: „Édes szívecském, Józsikám, én elvinnék magammal egy liter bort, betöltene nekem egy literes zöldszilvánt... És hát az meg is történt. Közbe Gyula bácsi kiment a dolgát végezni, s ott elaludt bizony...” Más vendégeknél is bevált módszerrel keltik fel. Tüszentőport fújnak rá, hogy felébredjen: „El is ment a Gyula bácsi, elbúcsúzott, mint minden nap, ugye. Mi nem is gondoltunk arra, hogy ez az utolsó búcsú lesz. Reggel jön édesanyám és mondja nekem, úgy 3/4 7 tájban: Mit gondolsz, ki halt meg? Az anyám azt mondja, hogy meghalt a Gyula bácsi... Hát Gyula bácsi? Egy üzletbe sok Gyula bácsi jár, hirtelen nem tudtam, melyik az, nem is gondoltam, nem is mertem volna gondolni, hát még az éjjel elmentünk, lehetett fél 2, akkor abban a pillanatban ötlött föl, azt mondja anyám, azt mondja: ez az újságíró, Krúdy Gyula halt meg.... Hát ugye én is mentem és az utolsó tiszteletet adtam neki még a lakáson, hát bizony ott állt még az a literes üveg, kifogyva az ágy lábánál, ugye, egy szál rózsa, a szenteltvízben, ugye és hát megadtam az utolsó tiszteletet Gyula bácsinak. Aki szerintem nem is volt halott, az úgy nézett ki mint aki csak alszik, mint aki elaludt...”

Az elterjedt hírek szerint felesége talál rá, amikor reggel a szobájába benyit. Ezzel szemben a házban lakó kislány évtizedekkel későbbi beszámolójából kitűnik, hogy a szobalány találja halva s rögtön szalad is a feleségért, aki a Bécsi úton tartózkodik állandó barátjánál, mert „az utolsó években nem éltek jó házasságot a Zsuzsi néniék, s valakije volt a Zsuzsi néninek, aki a végén el is vette feleségül”. (*Krúdy világa*, 521) Zsuzsi azonnal felhívja hűgát, akinek éppen akkor születésnapját akarták ünnepelni, hogy egyenlítse ki akár kölcsönök árán is a nyugdíjintézet néhány havi befizetetlen részletét, nehogy elveszítse férje utáni nyugdíját. Még senki sem tudja, hogy Krúdy meghalt.

A másnapi dátummal kiállított halotti anyakönyvi kivonat a halál okát szívbénulásban jelöli meg. A barátok közül elsőként Szép Ernő érkezik és felajánlja segítségét. A következő délután Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter hivatalos részvéttáviratban nyilvánítja ki, hogy a megboldogult kiváló munkássága maradandó értéke lesz irodalmunknak. (*Krúdy világa*, 701) Az elhalt hagyatéki tartozása – adó, temetési költségek, személyes kölcsönök, tüzelő – a „havi kétszáz fix” világában csaknem hétezer pengő. Ruhatárában a szükséges fehérneműk és cipők mellett egy rövid báránybőr bekecs, egy szürke halszálkás felöltő, két fekete csíkos nadrág, egy fekete zakó mellénnyel, egy barna szvetter, egy zöld és egy szürke kalap marad utána, valamint egy fehér vászon öltöny (két lepedőből varrva), egy sötétkék öltöny és egy frakk. Ebben temetik el. Május 14-én kísérik utolsó útjára a Kerepesi úti temetőben, ahol a sírnál cigányzenekar játssza kedves nótáit, a *Lehullott a rezgőnyárfa levele* és a *Viszik a menyasszony selyemágyát* dallamát.

Utolsó elbeszélésében, amely már csak halála után jelent meg, szintén Óbudáról ír, az óbudai kisasszonyokról, akikre az óramutató vigyáz és az óbudai temetőről, ahol a végrendelkezni kívánó, megöregedett Szindbád hiába várja Szellő Szilvia kisasszony hálás csókját.

Fráter Zoltán